

Boekbesprekingen

OLSEN K. M. & LARSSON H. 1994. *Sterns van Europa en Noord-Amerika, een determinatiegids*. Ger Meesters Boekproducties, Haarlem. 224 p. Dutch Birding Vogelgids 3. ISBN 90.74345.05.0. Prijs f 49,90 (f 42,50 voor leden van Vogelbescherming en donateurs van de Dutch Birding Association).

Sinds Poyser en Helm begonnen met hun series van boeken waarin een bepaalde vogelgroep grondig wordt behandeld, groeit dit type uitgaven in rap tempo. Kwaliteit en gedetailleerdheid zijn over het algemeen van zodanig niveau dat ze de gemiddelde veldgids achter zich laten. Vogelaars die afreizen naar onbekend terrein zouden eigenlijk al die boeken moeten meetorsen, hetgeen niet te doen is. In het groepje lieden waarmee recensent op sjouw pleegt te gaan, worden dan ook strikte afspraken gemaakt wie welke boeken inpakt.

Neem nu het eind 1994 verschenen *Sterns van Europa en Noord-Amerika*, door het tijdschrift *Birdwatch* bekroond als "Bird Book of the Year 1994". Deze 23 soorten behandelende determinatiegids bezit dermate grensverleggende kwaliteiten dat hij tot de standaarduitrusting zal gaan behoren van vogelaars die verwachten in het veld met sternproblemen te worden geconfronteerd. Hetgeen ook langs Westeuropese kusten zeer wel mogelijk is, zeker in de nazomer.

De *cum laude* die *Sterns van Europa en Noord-Amerika* overal krijgt, betreft zowel de illustraties als de tekst. De talentvolle jonge Zweed Hans Larsson heeft sternillustraties afgeleverd om van te smullen. Larssons werk doet denken aan dat van Lars Jonsson, waardoor de toch al rijk gezegende Zweedse vogelkunsthistorie weer prominent van zich doet spreken. Het is verbluffend hoe levensecht Larssons sterns zijn. Er werd zeker niet bekibbeld op de omvang van het afgedrukte illustratiemateriaal. Alleen al voor de Vissdief leverde de Zweed 24 afgebeelde vogels, verdeeld over drie platen. Afgezien van de kleurenplaten zijn ter verduidelijking, vooral van verschillen in koppatronen, ook lijntekeningen opgenomen die overkomen als veldschetsen, wat de waarde van het boek verder doet toenemen. Dat doen ook de in een bijlage achterin opgenomen 208, met kenmerkende zorg uitgekozen, kleurenfoto's, waarvoor ook landgenoten werk afstonden. De bijschriften van deze over de gehele wereld genomen foto's attenderen op specifieke soortkenmerken die op de bewuste foto te zien zijn.

Dan de tekst. Hier was iemand aan het werk die veel zelf in het veld ervaren heeft en die, getuige de lijst van geraadpleegde deskundigen, niets aan het toeval overliet. Olsens oog voor detail kwam al naar voren in zijn eerdere boek *De Jagers van het Noordelijk Halfrond*. De Deen vult per soort pagina's met beschrijvingen over de veldherkenning in het algemeen, waarna de orde komen: adult zomer- en winterkleed, eerste winterkleed, eerste en tweede zomerkleed, juveniel kleed en rui. vervolgens, in kleinere letter, nog eens een minutieuze beschrijving van al deze kleden. Een goed idee is de voor elke soort opgenomen beknopte opgave van specifieke kenmerken, afgedrukt in een apart kader. Aan het slot van elke soortbeschrijving vinden we uitvoerige biometrische gegevens. Net als bij de foto's kregen ook Lars-

sons platen begeleidende teksten die nog eens extra attenderen op specifieke kenmerken die de afgebeelde vogels laten zien. Het kan dus niet op en het zal niet meevallen Olsen op een ommissie te betrappen. Trouwens ook niet op een fout.

Het is bijna jammer dat slechts 23, en niet alle 43 soorten sterns die de wereld bevolken worden behandeld. Was dat wel gebeurd op deze wijze, dan zou een 'Sterns van de Wereld' zijn ontstaan met voorlopig geen enkele concurrentie.

De besproken uitgave is deel drie in de veelbelovende serie Dutch Birding Vogelgidsen. Vogelbescherming Nederland steunde het project eveneens. Dirk Moerbeek en Sandra Gardeslen verrichtten het redactiekarwei. De Engelse versie verscheen bij Helm en het is opmerkelijk dat, zelfs bij de huidige benarde situatie van het pond sterling, deze sterngids in Engeland aanzienlijk duurder uitvalt dan bij ons. De Engelsen vonden de prijs van £ 24.99 dan ook het enige minpunt van dit zeer goede boek. – Gerard L. Ouweneel

YEATMAN-BERTHELOT D. & JARRY G. (red.). 1994. *Nouvel Atlas des Oiseaux Nicheurs de France 1985-1989*. Société Ornithologique de France, Paris. 776 p. ISBN 2.9505440.1.0. Prijs FRF 350,-.

Veel Europese landen begonnen in de jaren zeventig met een atlasproject. Verrassend was toen dat de Fransen er in slaagden om reeds in 1976 hun atlas (Yeatman 1976) te publiceren, slechts enkele maanden na *The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland* (Sharrock 1976). De geschiedenis heeft zich nu bijna herhaald: ruim een jaar na *The new atlas of breeding birds in Britain and Ireland* (zie *Limosa* 68: 181) verschijnt er een nieuwe Franse atlas.

De opzet van de nieuwe atlas verschilt weinig van die uit 1976. Vastgehouden wordt aan de 30 x 27 km-hokken van de Franse topografische kaarten. Per blok geeft de stipgrootte de mate van broedzekerheid aan. Bij veel soorten is op een bijkaartje de verspreiding uit 1976 opgenomen, zodat snel te zien is of het verspreidingsgebied kleiner of groter geworden is. Kaarten die laten zien dat ook de talrijkheid binnen het verspreidingsgebied zich sterk kan wijzigen, ontbreken geheel. Deze nieuwe Franse atlas moet dan ook niet vergeleken worden met *The new atlas* waarin op creatieve wijze kwantitatieve gegevens in de kaarten zijn verwerkt, maar met de eerste atlas uit 1976.

Hadden wij in 1976 te maken met een ingenaaid, matig geïllustreerd en op grijs papier gedrukt boek, nu ligt een schitterende uitgave voor ons, goed gebonden, druktechnisch prima verzorgd en met fraaie kaarten en tekeningen. Natuurlijk is ook in Frankrijk het aantal waarnemers belangrijk toegenomen. Dat de verspreiding van veel soorten, vooral in de dunbevolkte zuidelijke gebieden, 'dichter' is geworden, kan dan ook gevoelig hieraan worden toegeschreven. Dat neemt niet weg dat hier en daar fraai te zien is hoe bepaalde soorten in de afgelopen decennia hun broedgebied wisten uit te breiden in noordelijke (Bijeneter) of westelijke richting (Zwarte Specht). Dat het soorten als Woudaapje, Kleine Trap en Kwartelkoning niet bepaald voor de wind gaat, is ook

zonder verdere toelichting direct uit de kaarten af te leiden.

Nieuwe broedvogelsoorten in Frankrijk zijn Lepelaar (sinds 1981 5-9 paar in West-Frankrijk), Grijs Wouw (één paar in Les Landes), Kraanvogel (sinds 1985 één paar in Normandië) en Morinelplevier (sinds 1982 enkele paren in de oostelijke Pyreneeën). Verder hebben Visarend en Zwarte Spreeuw, die tot voor kort alleen op Corsica voorkwamen, zich nu ook elders in Frankrijk gevestigd.

De teksten in het boek hebben in grote lijnen dezelfde opbouw, maar variëren in lengte van één (vaak bij algemene soorten) tot drie pagina's (bij soorten die zeldzaam zijn of waarvan de verspreiding ingrijpend veranderd is). Voor de teksten zijn veel specialisten aangezocht. Opvallend daarbij is dat niet alleen soorten als Wilde Eend, Fazant en Watersnip door medewerkers van het *Office National de la Chasse* beschreven zijn, maar dat ook soorten als Grote Stern en Kemphaan zich in de belangstelling van dit instituut mogen verheugen. Al met al is een indrukwekkende hoeveelheid kennis over de Franse avifauna in dit boek samengebracht. Dat het boek hierdoor wat prijzig en zwaar geworden is, zal voor velen met belangstelling voor de verspreiding van vogels in het algemeen en de verspreiding in Frankrijk in het bijzonder, geen beletsel zijn dit boek aan te schaffen. — *Jelle van Dijk*

CAMPHUYSEN C. J. & LEOPOLD M. F. 1994. *Atlas of seabirds in the southern North Sea* IBN Research Report 94/6, NIOZ-Rapport 1994-8. IBN-DLO, NZG & NIOZ, Texel. 126 p. ISSN 0923.3210. Verkrijgbaar door overmaken van f 25,- op postbank 94 85 40 van IBN-Wageningen onder vermelding van "IBN Research Report 94/6".

Nog voordat de bespreking van de eerste Nederlandse atlas van zeevogelverspreiding op de Noordzee van Baptist & Wolf (1993) was gepubliceerd in *Limosa* (68: 37), verscheen een tweede, overeenkomstige atlas. Bij het bespreken van de laatstverschenen atlas is er niet aan te ontkomen veelvuldig vergelijkingen te maken met de eerstverschenen atlas.

Terwijl het onderzochte gebied overeenkomt, zit het verschil tussen de twee atlassen in de onderzoekmethode: Baptist & Wolf werkten vanuit vliegtuigen, Camphuysen en Leopold geven een overzicht van de gegevens die zijn verzameld vanaf schepen op de Nederlandse Noordzee van 1985 tot en met 1993. Ruwweg driekwart van het in maart 1987 begonnen Nederlandse scheepswerk is uitgevoerd vanaf schepen van NIOZ en Rijks-waterstaat. Bijna een kwart van de in de atlas verwerkte basisgegevens is afkomstig van buitenlandse bronnen: Britse en Deense (de enige gegevensbronnen voor de periode 1985-86), alsmede Belgische en Duitse.

Doordat de tekst van de atlas van Camphuysen & Leopold Engelstalig is, zullen bereik en impact groter zijn dan van de Nederlandstalige van Baptist & Wolf. Resultaten van dit soort onderzoek in het Engels publiceren is toch wel een must gezien het feit dat landen rond de Noordzee tegenwoordig nauw samenwerken bij het zeevogelonderzoek: al enige tijd wordt een gezamenlijk gegevensbestand onderhouden, de ESAS-database. De niet-Nederlandse gegevens die zijn verwerkt in de atlas

van Camphuysen & Leopold zijn aan die database ontleend.

Alle basisgegevens die door Camphuysen & Leopold zijn verwerkt, werden op gestandaardiseerde wijze verzameld, en wel via strip-transect-tellingen met een transectbreedte van 300 m en een duur van tien minuten. Het scheepsonderzoek bereikte een wat minder homogene 'dekking' van het Nederlandse gedeelte van de Noordzee dan het vliegtuigwerk: het scheepswerk was wat meer geconcentreerd in kustnabije wateren. In de meest noordelijke punt van de Nederlandse sector bleef de dekking door zowel scheeps- als vliegtuigonderzoek wat dunnetjes, vooral in de winterperiode. Overigens worden in beide atlassen ook gegevens gepresenteerd voor delen van de Noordzee die buiten de grenzen van de Nederlandse sector vallen.

Het grootste deel van beide atlassen bestaat uit presentatie en bespreking van de resultaten, in de vorm van soort(groep)besprekingen, waarvan verspreidingskaarten een belangrijk ingrediënt vormen (een kaartje voor een periode van twee maanden). In de Camphuysen & Leopold-atlas komt niet alleen een wat groter aantal zeevogelsoorten apart aan de orde, maar ook is de tekst van de soortbesprekingen informatiever. Baptist & Wolf wijden een deel van de tekst van soortbesprekingen (op 130 van totaal 168 p.) aan algemene, veelal algemeen bekende, achtergrondinformatie over soorten. Camphuysen & Leopold daarentegen bespreken (op 90 van 126 p.) de onderzoeksresultaten uitvoeriger, en vergelijken deze resultaten bovendien met die van zee- en kustwaarnemingen en van tellingen van op de kust aangespoelde zeevogels.

Het valt te betreuren dat het niet mogelijk was de vliegtuig- en scheepsgegevens in een enkele atlas bijeen te brengen. Juist de vergelijking van de twee onderzoekmethoden qua investeringen en opbrengsten zou interessant zijn geweest, en had een gezamenlijke publikatie een meerwaarde gegeven. In de atlassen worden resultaten van scheeps- en vliegtuigwerk weliswaar op overeenkomstige wijze gepresenteerd, maar de geïnteresseerde zit hoe dan ook met twee kort na elkaar verschenen publikaties over hetzelfde onderwerp, en moet, al bladerend, zelf maar proberen om de gepubliceerde resultaten met elkaar te vergelijken.

Als je dat gaat doen, dan blijken de overeenkomsten tussen de resultaten van scheeps- en vliegtuigwerk frappant. Niet alleen ten aanzien van de totale oppervlakte die werd onderzocht (in beide gevallen ruim 20 000 km²) en in overlap van de onderzoekperiodes (1985-93 en 1984-92), maar vooral voor wat betreft uitkomsten van schattingen van maximale populatieomvang van algemene zeevogelsoorten op het Nederlandse deel van de Noordzee. Deze schattingen komen uit in dezelfde orde van grootte bij Noordse Stormvogel, Jan van Gent, Zwarte Zeeëend, Dwergmeeuw, Drieteenmeeuw, Grote Stern, Visdief/Noordse Stern en alkachtigen. Die overeenstemming is vooral opmerkelijk wanneer je de zeer verschillende manieren in aanmerking neemt waarop de totaalschattingen tot stand kwamen. Sterk verschillend daarentegen komen totaalschattingen uit voor duikers, jagers, en alle andere dan de twee eerdergenoemde meeuwesoorten. Voor Kokmeeuw, Stormmeeuw, Kleine en Grote Mantelmeeuw komen vliegtuig- en scheepsonderzoekers uit op totaalschattingen die onderling orden van grootte verschillen.

De gevonden grove verspreidingspatronen zoals die zijn weergegeven in de twee atlassen stemmen ook veel

beter met elkaar overeen bij soorten van de eerste categorie (vergelijkbare totaalschattingen) dan bij soorten van de tweede categorie (sterk verschillende totaalschattingen). Voor de Kleine Mantelmeeuw bijvoorbeeld vinden Camphuysen & Leopold een sterkere concentratie van vogels in kustnabije wateren dan Baptist & Wolf.

Het is bijzonder verheugend om te kunnen constateren dat binnen het tijdsbestek van een decennium de kennis over zeevogels en hun verspreiding op de Noordzee dankzij vliegtuig- en scheepsonderzoek enorm is toegenomen, en dat de resultaten van die onderzoekingen nu voor elke geïnteresseerde toegankelijk zijn. Die kennis is zozeer toegenomen dat het nu mogelijk is om een gefundeerd antwoord te geven op vragen als: hoeveel Zeekoeten vinden we op de Nederlandse Noordzee in de herfst, waar zijn ze dan vooral aan te treffen, en hoe zijn ze dan verspreid. Ook weten we nu bijvoorbeeld zeker dat voor stormvogelachtigen het Nederlandse deel van de Noordzee slechts voor één enkele soort (Noordse Stormvogel) werkelijk van belang is; het blijkt dat ook achter de horizon alle andere stormvogelachtigen zeldzame verschijningen zijn. – *Ruud van Halewijn*

BURTON J. F. 1995. *Birds & Climate Change*. Christopher Helm, A & C Black, Londen. 376 p. ISBN 0.7136.4045.6. Prijs £ 24,99.

Als we een lijstje opstellen van de soorten die in deze eeuw als broedvogel uit ons land verdwenen zijn, zal blijken dat dit lijstje korter is dan het lijstje van de soorten die zich in deze eeuw als broedvogel binnen onze grenzen hebben gevestigd. Afgaande op de theorieën die John F. Burton in zijn nieuwe boek ontvouwt, heeft dit voordelige saldo alles te maken met bijzondere klimatologische gebeurtenissen in deze eeuw. Immers, na het zeer warme tijdvak 750-1250 met wijngaarden op de Britse eilanden en 300 boerderijen op Groenland, volgde de zogenaamde Kleine IJstijd die duurde tot c. 1850. Nadien volgde tot c. 1950 een klimaatsverbetering met de warmste periode in de jaren dertig van deze eeuw. Na 1950 volgt een periode van afkoeling, waarbij echter vanaf het begin van de jaren tachtig een complicatie optreedt door het toenemende broeikas-effect.

De auteur, die lange tijd verbonden was aan de BBC en nu deels in Engeland, deels in Duitsland werkt, behandelt in de eerste hoofdstukken historische achtergronden, de invloeden van de ijstijden en de perioden na 750. Dat dit laatste voor een deel op speculatie berust, wordt toegegeven. In het tweede deel van zijn boek behandelt Burton de gevolgen van de klimaatsverbetering in de periode 1850-1950 voor de Europese avifauna. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar wat er in Engeland gebeurde. Het derde deel, getiteld "Nieuwe IJstijd of broeikas-effect?", behandelt de ontwikkelingen na 1950. De auteur besluit het boek met een tiental overzichten van vogelsoorten die onder invloed van klimatologische veranderingen hun verspreidingsgebied konden uitbreiden of broedgebieden moesten prijsgeven.

Het boek boeit, al was het alleen maar omdat zaken als voor- en achteruitgang van soorten altijd veel belangstelling mogen ondervinden van ornithologen en vogelbeschermers. Bij het lezen van het boek gaat men zich wel afvragen of allerlei getob om de laatste broedparen van een bepaalde soort voor ons land te behouden geen donquichotterie is. Immers als de achteruitgang het gevolg is van een klimaatsverandering trekt de desbe-

treffende soort zich volgens Burton toch terug naar het zuiden.

Velen zullen bij het lezen van dit boek soms de wenkbrauwen fronsen. In de eerste plaats door het soms gebruiken van achterhaalde referenties. Zo schrijft Burton over een *still flourishing* bestand van 500 paar Lachsternen in Denemarken en plaatst deze soort vervolgens in de categorie *temperate breeding species advance northwards*. De Lachstern is evenwel vrijwel uit Denemarken verdwenen. Voorts wekt Burton de indruk dat de Grote Stern in Nederland terug is op het niveau van een halve eeuw geleden. Verder vermeldt hij met stelligheid dat er nog steeds Morinelplevieren in ons land broeden. Blijkbaar zijn ook het verdwijnen van de Kwak als broedvogel en de drastische afname van het aantal Purperreigers hem ontgaan. Daarentegen wordt de komst van de Grote Zilverreiger wel gememoreerd. Kortom, de auteur laadt de verdenking op zich alleen de voor zijn theorieën gunstige informatie aan te dragen.

Hoe het in de rest van de wereld met dit soort zaken is gesteld, blijft vrijwel onbesproken. Wel wordt iets gezegd over Noord-Amerika en natuurlijk wordt de zegetocht van de Koereiger breed uitgemeten. Maar daarbij blijft het. Opvallend is verder dat de invloed van de landschappelijke veranderingen na 1850, die ten dele voortvloeiden uit klimatologische veranderingen, onderbelicht blijft. Bij het doornemen van de overzichten bekruipert de lezer het gevoel dat de auteur per se alle areaaluitbreidingen en -inkrimpingen in een klimatologisch kastje wil onderbrengen, waardoor nogal wat soorten in meer dan één van de tien overzichten figureren.

De kritische kanttekeningen nemen niet weg, dat *Birds & Climate Change* een boeiend en gedurfd boek is. En stellig ook een goede opening bij alles wat we wellicht nog krijgen. Want anno 1995 begint de Sahara al in Andalusië en vielen in Nederland de vijf warmste jaren van deze eeuw alle in de afgelopen zeven jaar. De vele fijne pentekeningen in het boek zijn van John Davis. – *Gerard L. Ouweneel*

HUME R. 1994. *Europese Vogels in hun biotoop*. Het Spectrum, Utrecht. 239 p. ISBN 90.272.33100. Prijs f 45,-.

In 1992 verscheen dit boekwerk in het Verenigd Koninkrijk onder de titel *Discovering birds* met de bedoeling vooral de beginnende vogelaar iets te bieden. Niet de vogels staan centraal, maar de biotopen waarin ze voorkomen. Het boek is nu naar het Nederlands bewerkt door Arnoud van den Berg.

Een grote verscheidenheid aan biotopen in Europa wordt beschreven. Per biotoop worden karakteristieke vogelsoorten vermeld, met verwijzingen naar voor de betreffende soort belangrijke biotoopkenmerken. De vogeltekeningen in de kantlijn zijn van sterk wisselende kwaliteit. Desondanks meende de uitgever op de achterzijde van het boek te moeten vermelden dat het determineren van vogels hiermee een stuk eenvoudiger is geworden. De beginnende vogelaar doet er beter aan om bij zijn verkenningen van Europese landschappen een veldgids mee te nemen en *Europese vogels in hun biotoop* als naslagwerkje achter de hand te houden. – *Rob L. Vogel*

Winkler H., Christie D. A. & Nurney D. 1995. *Woodpeckers - a guide to the woodpeckers, piculets and wrynecks of the world*. Pica Press, Mountfield. 406 p. ISBN 1.873403.25.9. Prijs f 90,-.

In de jaren tachtig startte de Britse uitgever Christopher Helm met de kwaliteitsreeks *Bird Families of the World*, die uiteindelijk ongeveer vijftig delen zal gaan omvatten. De serie wordt vanaf begin 1995 voortgezet door *Pica Press*, een nu verzelfstandigd onderdeel van de Helm-uitgeverij. Met het thans verschenen deel over spechten verzekert de uitgever zich van een flink potentieel aan belangstellenden. Spechten komen behalve in Oceanië in alle beboste delen van de wereld voor en mogen zich bij ornithologen bovendien al lang in een warme belangstelling verheugen. Niet voor niets handelde een van de eerste monografieën (1861) over deze soortengroep.

Het boek begint met beknopte inleidende hoofdstukken over taxonomie, morfologie, rui, foerageergewoonten en broedbiologie (35 p.). Hierna volgen 64 kleurplaten van de hand van de professionele Engelse vogeltekenaar Dave Nurney. Per soort zijn naast verschillende kleden ook kop- en rugpatronen van in het veld te onderscheiden ondersoorten gepresenteerd. Zo zijn bijvoorbeeld van zes van de elf ondersoorten van de Kleine Bonte Specht uitvoerige detailschetsen opgenomen. De soortteksten maken tweederde van het boek uit, waarbij wordt ingegaan op identificatie, verspreiding en habitat. Hierna worden wetenswaardigheden vermeld over gedrag, voedsel en broedbiologie.

Het boek beschrijft alle 214 in de wereld voorkomende soorten: 182 soorten "echte spechten" (Picinae), beide draaihalssorten (Jynginae) en 30 soorten *piculets* (Picumninae) - "dwergspechten"; kleine stamfoerageerders die een beetje het midden houden tussen spechten en boomklevers. Helaas zijn de twee grootste en meest tot de verbeelding sprekende spechtsoorten inmiddels uitgestorven. De *Imperial Woodpecker* verdween in deze eeuw met het vellen van de bergwouden in centraal Mexico. De *Ivory-billed Woodpecker* (Ivoorsnavelspecht), die in het zuidoosten van de Verenigde Staten en op Cuba voorkwam, deelt thans waarschijnlijk dit droeve lot (laatste waarnemingen in 1992). Daarnaast zijn de vooruitzichten van veel spechten en piculets in de tropische regenwouden vanwege de grootschalige kap somber. Het is dan ook de vraag hoeveel we nog te weten kunnen komen over enkele recentelijk in Brazilië ontdekte piculetsoorten, waarvan alleen bekend is hoe ze eruit zien, terwijl over hun broedbiologie, gedrag en voedselkeuze nog vrijwel niets bekend is. Het valt niet uit te sluiten dat het Amazonegebied nog onbekende soorten herbergt.

Het boek leest gemakkelijk, maar het moet als een gemis worden beschouwd dat de illustraties niet naast de betreffende teksten te vinden zijn, waardoor er flink moet worden gebladerd. De opmaak oogt soms wat rommelig waarbij de tekst soms vrijwel tegen de verspreidingskaartjes is 'aangeplakt'. De kaarten zijn, hoewel nauwkeurig, wat slordig afgewerkt met vette inktzwarte markeringen en weinig fraaie grijze arceringen. Deze onvolkomenheden worden echter ruimschoots goedge maakt door de uitstekende kwaliteit van de kleurplaten. Voor degenen die niet hebben ingetekend op de *Birds of the World* en een wereldwijde interesse voor spechten koesteren, lijkt de aanschaf van het boekwerk dan ook zeer gerechtvaardigd. - Rob L. Vogel

CHANTLER P. & DRIESSENS G. 1995. *Swifts. A Guide to the Swifts and Treeswifts of the World*. Pica Press, Mountfield. 236 p. ISBN 1.873403.31.3. Prijs £ 26,00.

Dit boek is de tweede uitgave in een serie waarmee Pica Press zich in 1995 presenteerde. Geopend werd met *Woodpeckers*, een boek waarbij opnieuw was vast te stellen dat globalisering de kwaliteit ten goede komt. Ook voor *Swifts* trad een internationaal team aan, zelfs om het boek uit te geven. Want Russel Friedman Books uit Zuid-Afrika doet mee, evenals Ger Meesters Boekproducties uit Haarlem, die *Swifts* als Dutch Birding Vogelgids 4 in Nederland en België op de markt brengt. Trouwens, de publikatie *Identification of Western Palearctic Swifts* van Chantler en Driessens in 1993 in Dutch Birding was reeds een voorproefje van hetgeen *Swifts* nu in volle omvang onthult.

Chantler en Driessens maakten het zich met de keuze voor de gierzwaluwengroep niet gemakkelijk. Want zelfs van 'onze' Gierzwaluw is niet alles bekend. En getuige op de tekstlengte van deze soort in *Swifts* is dat van de 15 *Apus*-soorten nog de soort waarover het meest gepubliceerd is. De taak die Gerald Driessens op zich nam was niet eenvoudig. Swifts zijn wellicht de moeilijkste vogels om te karakteriseren en gericht op determinatie af te beelden. Voor het laatste ontkomt de illustrator er niet aan ook vogels in rust af te beelden. Maar de karakteristieke wijze waarop gierzwaluwen zich presenteren is in vlucht. Dat doet Driessens dus ook, behalve de ZO-Aziatische en Australische swiftlets die we zowel rustend als in vlucht te zien krijgen. De 24 kleurenplaten zijn overigens een lust om naar te kijken.

Dat de groep fascineert en onderzoekers bezighoudt, blijkt alleen al uit de lengte van het hoofdstuk "relationships and taxonomy" met o.a. de veelzeggende zin "current thinking tends to divide the subfamilies, tribes and genera of the Apodidae in the following way...", waarna een verdeling in klassen van de 96 behandelde soorten volgt. Andere openingshoofdstukken behandelen broedbiologie, voedsel en ecologie, leeftijden - met de vaststelling dat gierzwaluwen kunnen rekenen op het bereiken van een relatief hoge leeftijd -, rui, vlucht, bescherming en 'onbekende soorten'. Want getuige op het aanzienlijke aantal waarnemingen van 'vreemde' swifts die de laatste jaren gemeld worden uit verschillende delen van Afrika en Azië, is het zeker mogelijk dat het niet bij de thans bekende 96 soorten zal blijven.

De soortbeschrijvingen zijn grondig, waarbij via subhoofdstukken achtereenvolgens worden doorgenomen: determinatie, verspreiding, trekbewegingen, biotoop, een zeer complete beschrijving van het verenkleed plus maten, geografische vormen, gedrag, broeden en literatuur. Daar waar bekend wordt steeds vermeld hoe de soort er voor staat. Van 'onze' Gierzwaluw wordt de Westeuropese populatie geschat op 2.5 miljoen vogels en de gehele wereldpopulatie op 25 miljoen. Maar ook bevinden zich zeldzame soorten onder de swifts, zoals de Zwartgigierzwaluw uit NO-India, die door BirdLife International tot de meest bedreigde vogels van de wereld wordt gerekend.

Waardering voor Phil Chantler en Gerald Driessens die aan de groeiende stapel kwaliteitsboeken over vogelfamilies *Swifts* toevoegden. Geen gemakkelijke, maar waarschijnlijk ook juist daarom zo'n boeiende groep. - Gerard L. Ouweneel

SMIT H., ROOBECK C. F. & PLATTEEUW M. 1995. *De broedvogels van Alkmaar in 1994*. Vogelwerkgroep Alkmaar en omstreken, Heiloo. 115 p. ISBN 90.9008482.7. Verkrijgbaar door overmaking van f 20 (inclusief f 5 portokosten) op postbank 2197346, ten name van Vogelwerkgroep Alkmaar e.o. te Heiloo.

Over de vogelstand van dorpen en steden is relatief weinig bekend. Toch broeden hier soorten die tot de talrijkste van ons land behoren. In de landelijke meetnetten van SOVON zijn de stedelijke gebieden nog steeds sterk ondervertegenwoordigd. Hierdoor zijn van soorten als Huismus, Spreeuw en Gierzwaluw nauwelijks trends aan te geven.

In Alkmaar werd in 1994 een grootschalige inventarisatie van het stedelijke gebied uitgevoerd, nadat iets dergelijks reeds eerder in 1984 ondernomen was. De toename die bij vrijwel alle soorten werd vastgesteld, is voor een deel te danken aan uitbreiding van het aantal geïnventariseerde gebiedjes en aan een meer intensieve onderzoeksmethode. Het zoeken naar bijzondere soorten werd gestimuleerd door het uitloven van taarten. Zo konden taarten worden uitgereikt voor Grote Lijster en Ransuil, maar niet voor de Boomklever. Afgezien van deze zaken die een directe vergelijking met 1984 bemoeilijken, wordt duidelijk dat vooral de soorten van plantsoenen (Heggenmus, Winterkoning, Merel) en waterkanten (Fuut, Kleine Karekiet) sterk zijn toegenomen. Dat laatste kan niet van de Huismus worden gezegd; ondanks uitbreiding van het onderzoek bleef het aantal broedparen vrijwel gelijk. Een bijzondere plaats in Alkmaar nemen de meeuwen in. Na het verdwijnen van de meeuwenkolonies in de duinen door predatie door Vossen, hebben veel meeuwen het hogerop gezocht. In Alkmaar broeden nu 258 paar Stormmeeuwen, 68 paar Zilvermeeuwen en 13 paar Kleine Mantelmeeuwen. Al deze meeuwen broeden vrijwel uitsluitend op daken in de industriegebieden. Instelling van een gemeentelijke 'meeuwenopruimingsdienst' zoals in Leiden plaatsvond nadat Zilvermeeuwen zich op woonhuizen vestigden, is gelukkig in Alkmaar nog niet aan de orde.

Het onderzoek in Alkmaar is natuurlijk van belang voor wat betreft onze kennis van de vogels in het stads-milieu. Belangrijk in de plaatselijke situatie is bovendien dat een dergelijke publikatie een rol kan spelen bij het bepalen van het gemeentelijke groenbeleid. – *Jelle van Dijk*

DE JONG J. 1995. *De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen*. Leeuwarden. 136 p. ISBN 90.330.1060.7/CIP. Het boek wordt franco thuisgestuurd door f 32,50 te storten op postbank 1.239.948 ten name van Johan de Jong, Ureterp onder vermelding Kerkuil. Ook verkrijgbaar via de boekhandel.

Op 6 maart kreeg Johan de Jong, landelijk coördinator van de Kerkuilwerkgroep Nederland, de Gouden Lepeelaar opgespeld door Eduard Osieck van Vogelbescherming. Hij ontving deze onderscheiding vanwege zijn ongekende inzet voor de bescherming van deze vogels. Op de dag van de uitreiking presenteerde Johan zijn

boek *De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen*.

De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen is een fraai uitgevoerd boek, voorzien van prachtige tekeningen van Ad Cameron en vele mooie (kleuren)foto's. De uitgave kon zo mooi verzorgd worden, tegen een lage verkoopprijs, dankzij de financiële medewerking van 15 bedrijven en instellingen. De opzet van het boek is traditioneel, de eerste twaalf pagina's worden besteed aan het ontstaan van uilen en hun plaats in de geschiedenis. Het leeuwedeel van het boek (>100 pagina's) wordt besteed aan de Kerkuil.

Verspreiding, gedrag, voedsel, broedbiologie, verplaatsingen en populatieopbouw komen aan bod. Boeiend is het hoofdstuk broedbiologie waarin Johan gedetailleerd verslag doet van bijna tien jaar nachtelijke observaties bij een partje Kerkuilen in Beetsterzwaag. Aan bedreigingen in strenge winters wordt veel aandacht besteed evenals aan de mogelijkheden om er wat aan te doen. Als goed landelijk coördinator van de Kerkuilwerkgroep wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de provinciale kerkuilwerkgroepen.

De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen is een vlot geschreven boek dat voor een breed publiek toegankelijk is. Iedereen die zo'n prachtige vogel in zijn schuur heeft zou het boek verplicht moeten lezen. De bespreking van de "andere uilen in Nederland" steekt wat mager af na de uitgebreide behandeling van de Kerkuil. Ik vraag me af of het niet beter achterwege had kunnen blijven. – *Frank E. de Roder*

VOOUS K. H. 1995. *In de ban van vogels. Geschiedenis van de beoefening van de ornithologie in Nederland in de twintigste eeuw*. Tevens Ornithologisch Biografisch Woordenboek. Uitgeverij Scheffers, Utrecht. 605 p. ISBN 90.5546.013.3. Prijs f 79,90.

Hoeveel personen, geboren voor 1950 dan wel overleden na 1900, zijn in woord en/of geschrift actief geweest op een of ander terrein binnen de Nederlandse ornithologie? Dat moeten er ongeveer 550 zijn. Althans, dat is het aantal biografieën dat door professor Voous (75) is gepubliceerd in zijn eind juni verschenen boek. In het ruim 600 bladzijden omvattende naslagwerk nemen die biografieën 454 bladzijden in beslag. Alfabetisch van C. Aalbers, kenner van sierpluimvee, tot en met G. A. Zweers, morfoloog-anatoom. En in chronologisch opzicht van H. W. de Graaf (veldornitholoog en verzamelaar, 1823-1911) tot en met L. van Duuren (statisticus-bioloog CBS, geboren 30 december 1949). De biografieën verschillen onderling vanzelfsprekend enorm in lengte - van een kwart tot rond vier pagina's -, maar zijn duidelijk opgezet volgens een vast stramen. Met zijn eigen biografie is de auteur in dit opzicht aan de bescheiden kant. Anderzijds kan worden geconstateerd dat Voous graag wat uitweidt over leven en werk - en zijn eigen rol daarin - van al diegenen die als zijn 'leerlingen' kunnen worden beschouwd. In veel biografieën zijn ook gegevens vermeld die niet of nauwelijks relevant lijken voor het ornithologische werk van beschreven personen; die maken de biografieën echter wel kleurrijker, completer en boeiender. Veel van de biografieën worden afgesloten met aparte secties over publicaties van de persoon, en over eerder gepubliceerde biografische

gegevens (b.v. necrologieën). Ongeveer een op de vijf biografieën is geïllustreerd met een zwart/wit portretfoto. Evident is dat de schrijver bergen werk heeft moeten verzetten om te komen tot deze compilatie van biografische gegevens.

Naast een chronologisch overzicht van persoonsnamen, een alfabetisch namenregister (uitvoerig en volledig, maar met verwijzing naar nummers van biografieën en van tekst-paragrafen i.p.v. naar paginanummers) en een voorwoord van Rudi Drent omvat dit boek verder een inleidend deel van bijna 100 bladzijden waarin de ontwikkeling van alle denkbare takken van de ornithologie en de beoefening ervan wordt geschetst. Daarin ligt de nadruk op de rol van personen, van parasitologen en pluimvee-onderzoekers tot vogel-schilders en -fotografen, en van populariserende radiosprekers tot zuiver-wetenschappelijk werkzame ecologen en ethologen. De ontwikkeling van de ornithologie in Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen komt hier apart aan de orde.

Het boek is opgedragen aan de Club van Nederlandse Vogelkundigen CNV, en in het bijzonder aan wijlen H. F. van der Lee, goede vriend van de auteur en voorzitter van de Club van 1976 tot 1991. Het ontstaan van dit boek is terug te voeren op het verzoek dat Voous eind 1985 of begin 1986 kreeg van de CNV om ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Club een 'ornithologische historie' te schrijven, te publiceren in de vorm van een tijdschriftartikel. In eerste instantie werd gedacht aan een soort vervolg op G. A. Brouwers *Historische gegevens over onze vroegere ornithologen ...* (proefschrift Leiden 1954). Voous zette zich daarop dermate grondig, enthousiast en energiek aan de realisatie van dit verzoek, dat al spoedig duidelijk werd dat de omvang van het eindproduct dat van een tijdschriftartikel te boven zou gaan. Voous stelde zich niet meer en niet minder ten doel dan publikatie van biografieën van al diegenen die in woord en - vooral - geschrift aan de ornithologie als wetenschap hebben bijgedragen. Geruime tijd is sprake geweest van publikatie in de vorm van een speciaal nummer van *Limosa*. In de loop van 1993 werd echter duidelijk dat Voous' eindproduct een zeer omvangrijk naslagwerk zou gaan worden, en werd het idee van publikatie in boekvorm geboren. Die grote omvang heeft vooral te maken met Voous' opstelling dat recht gedaan diende te worden aan de bijdragen van amateurs aan de ontwikkeling van de Nederlandse ornithologie. In dit opzicht onderscheidt Voous' boek zich van dat van Brouwer. Meer dan de helft van de biografieën is van dergelijke 'amateurs' als F. Haverschmidt, T. Leuret, J. Taapken en J. P. Thijsse.

Voous is ongetwijfeld de enige persoon die aan het verzoek van de CNV kon voldoen; niet in de laatste plaats door zijn instelling ("een passie") om achter een publikatie de persoon, de mens te willen zien. Voous erkende dat door zijn "subjectieve benadering het gevaar bestaat dat het [boek] een te persoonlijke kijk op mensen en toestanden geeft." Subjectief zeker, maar van een "te persoonlijke kijk" lijkt doorgaans geen sprake te zijn. De wijze waarop Voous personen beschrijft verradt steeds weer Voous' eigen kijk op de medemens, op wat hij van belang vindt in de levensloop van anderen, c.q. ornithologen. Hij doet dat op een heel respectvolle wijze. In zijn streven om "vooral de positieve kanten en elementen van iemands leven en werken te zoeken en te beschrijven" is de auteur zonder meer geslaagd. Stilistisch en inhoudelijk is dit boek een karakteristiek Voous-pro-

dukt, en onmiddellijk als zodanig identificeerbaar.

Voous heeft een heel interessant en prima leesbaar boek afgeleverd. Het inleidende gedeelte over de ontwikkeling van (de diverse specialismen binnen) de ornithologie is boeiend en had wat mij betreft best wat uitvoeriger mogen zijn. Het biografieën-gedeelte biedt een geweldige hoeveelheid boeiende leesstof aan ieder die in principe belangstelling heeft voor en/of nieuwsgierig is naar zijn medemens. Mijn ervaring was dat wanneer ik het biografieën-deel op een willekeurige plaats opensloeg, dat het begin kon zijn van uren leesgenot, bladerend van de ene naar de andere biografie. Hetzij via de verwijzingen naar andere personen die je al lezend tegenkomt, hetzij via je persoonlijke associaties. Zo zit je al gauw talloze levensbeschrijvingen achter elkaar te lezen, zowel van personen die je min of meer kent, als van personen die je juist niet kende.

Overigens werd waarschijnlijk nog niet eerder zó duidelijk dat de ornithologie een mannen-aangelegenheid is; wat zijn er toch weinig vrouwen die in de hier beschreven periode een rol van betekenis hebben gespeeld in de ornithologie.

Bij het doornemen van het boek constateerde ik vrijwel geen foutjes. Wel steekt het hedendaagse drukwerk-duiveltje van afbreekstreepjes die op de verkeerde plaats terechtkomen (c.q., zijn blijven staan) nogal eens de kop op.

De uitgave van dit goed verzorgde boek is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de NOU, de CNV, een viertal fondsen, twee stichtingen, en een particulier. Het komt mij voor dat het uitbrengen van een boek als het onderhavige voor een uitgever een waagstuk is. Hoe groot zou de kring van potentiële kopers van dit boek zijn? Weliswaar is de verkoopprijs van het boek in verhouding tot het gebodene zeker niet hoog, maar de Nederlandstaligheid impliceert een beperkte markt.

We mogen Voous dankbaar zijn voor dit monumentale product van ongeveer een decennium noeste arbeid. Het boek is uniek, want soortgelijke boeken van overeenkomstig kaliber en kwaliteit bestaan elders niet. Wie zal bestrijden dat het goed is dat een periode in de ontwikkeling van de Nederlandse ornithologie met de biografieën van allen die daarin een rol speelden in detail is vastgelegd? Een periode waarin de beoefening van ornithologisch onderzoek geweldig is opgebloeid, met slechts enkele beoefenaren aan het begin en vele honderden aan het einde van het beschreven tijdvak.

Zal ooit iemand in staat en bereid zijn om een vervolg op dit boek te schrijven waarin al diegenen die na 1949 werden geboren aan de orde komen? – *Ruud van Halewijn*

DE JUANA E. (ed.) *Where to watch birds in Spain*. Lynx Edicions, Barcelona. 546 p. ISBN 84.87334.14.8. Prijs ± f 65,-.

Vrij kort na het verschijnen van ornithologische reisgidsen voor Catalonië en Zuid-Spanje heeft de bekende uitgeverij Lynx Edicions (*Handbook of the Birds of the World*) in samenwerking met de *Sociedad Española de Ornitología* en *BirdLife International* een reisgids voor heel Spanje op de markt gebracht. Dat er duidelijk vraag is naar dit soort uitgaven, blijkt wel uit het succes van boeken als *Où voir les oiseaux en France* (1989) en het onvolprezen *Fågellokaler i Sverige* (1972, met herdrukken in 1978 en 1985).

Het Spaanse boek is overzichtelijk en degelijk opgezet. De autonome gebieden (Andalusië, Catalonië, Navarra, enz.) worden in alfabetische volgorde besproken. Elk hoofdstuk begint met een overzichtskaart van het te bespreken autonome gebied waarop met nummertjes alle besproken locaties zijn aangegeven. De informatie per locatie bestaat uit een korte karakteristiek van het landschap, gevolgd door een lijstje van de soorten die verwacht kunnen worden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen standvogels en trekvogels. Verder wordt er iets gezegd over de toegankelijkheid van het terrein en de mogelijkheden voor overnachting. Van elke locatie is een kaartje opgenomen, waarop dikwijls zowel een auto- als een wandelroute staat aangegeven. Natuurlijk worden veel pagina's gevuld met beschrijvingen van gebieden in Aragon (40), Extremadura (26) en Andalusië (44). Het aardige van dit boek is echter dat ook minder bekende streken van Spanje ruim aan bod komen. Zo worden bijvoorbeeld 45 locaties langs de Spaanse Atlantische kust besproken.

Het boek wordt besloten met een lijst van alle soorten die in dit boek worden genoemd. Daarbij worden niet de pagina's opgesomd waar iets over die soort te vinden is. De reislustige vogelaar zal dus voor een snelle oriëntatie andere bronnen moeten raadplegen om er achter te komen waar ongeveer soorten als Woestijnvink, Blauwe Ekster en Duponts Leeuwerik verwacht kunnen worden.
- Jelle van Dijk

Verder ontvangen

BEEKMAN J. H., DEN HOLLANDER H. J. & KOFFIJBERG K. 1994. *Landsat satellite images for detection of submerged macrophytes: in search of potential stop-over feeding sites for Bewick's Swans along their migratory route between arctic Russia and western*

Europe. Rijkswaterstaat, Dir. Flevoland, report nr. RBA 1994-17 LIO/MD-GAT 9405, Lelystad.

ELGOOD J. H., HEIGHAM J. B., MOORE A. M., NASON A. M., SHARLAND R. E. & SKINNER N. J. 1994. *The birds of Nigeria*. B.O.U. Checklist no. 4 (2nd edition).

HOOFDGROUP RUIMTELJKE ORDERING EN INRICHTING 1994. *Basisrapport flora en fauna van de Ootmarsumse stuwwal - Provincie Overijssel, Deel 6*. Hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Inrichting, Afd. Landelijk Gebied, Zwolle.

MORRISON R. J. G. & ROSS R. K. 1989. *Atlas of Nearctic shorebirds on the coast of South America, Vols. I and II*. Canadian Wildlife Service, Special Publication, Ottawa.

VAN NUGTEREN J. (ed.) 1994. *Brent Geese in the Wadden Sea*. Dutch Society for the Preservation of the Wadden Sea (Waddenvereniging), Harlingen.

REILLY P. 1994. *Penguins of the world*. Oxford Univ. Press, Oxford.

SAUNDERS D. A., HOBBS R. J. & EHRLICH P. R. (eds.) 1993. *Nature Conservation 3*. Surrey Beatty & Sons Pty Ltd, Chipping Norton, Australia.

MORITZ C. & KIKKAWA J. (eds.) 1994. *Conservation Biology in Australia and Oceania*. Surrey Beatty & Sons Pty Ltd, Chipping Norton, Australia.

VAN DER WINDEN J., BOUDEWIJN T. J. & DIRKSEN S. 1994. *Vogels in de Benedenrivierengebied-Amoebes*. Bureau Waardenburg bv, Culemborg.

De bovenstaande werken bevinden zich in de boekenbibliotheek van de NOU, die is ondergebracht in het Biologisch Centrum, Kerklaan 30 in Haren (tel. 050-3632376). De bibliotheek is geopend op werkdagen van 9.00-17.00u.

Recente artikelen

Recente publikaties 1994

Voorkomen van soorten (vervolg)

VISBEEN F. 1994. Broedende Grauwe Ganzen in Waterland-Oost, Diemerzeedijk en Vijfhoek. *Graspieper* 14: 130-134.

VAN DER VLIET R. 1994. Ringsnaveleend *Aythya collaris* langs de Oostvaardersdijk in november 1993. *Vogels in Flevoland* 2: 100-102.

VOGEL R. L. 1994. "Die papegaaien" doen het goed in Noord-Holland. *Takkeling* 2(1): 22-24. - Toename Bruine Kiekendief in Noord-Holland (excl. Texel) van minder dan 10 paren in 1970 tot meer dan 100 in 1992 is sommigen een doorn in het oog.

VOSSEN H. 1994. Roodborstapuiten: het gouden randje van de Laarderheide (Nederweert). *Natuurhist. Maandblad* 83: 135-139.

WAANDERS P. 1994. Roofvogeltellingen 1987-1994. *Vlerk* 11: 87-95. - Verslag wintertellingen (december-februari).

VAN DER WAL A. 1994. Het broedseizoen 1993 van de Kerkuil in Friesland. *Vianellus* 47: 29-31. - In hetzelfde nummer verschillende andere artikelen over

deze soort in Friesland (onderzoek, voedsel etc.).

WASSINK G. 1994. De Huiszwaluw (onderzoek 1994). *Leunink* 21: 66-69.

VAN DE WEIJER F. H. 1994. De Knobbelzwaan in het Gooi en omstreken in 1992. (Rapport) Vogelwerkgroep het Gooi e.o., Hilversum.

WESSELS H. 1994. Waarnemingen van de Kraanvogel (*Grus grus*) in de Zuidoost-Achterhoek van 1976-1992. *Leunink* 21(4): 27-32.

1994. Het voorkomen van de Europese Kanarie (*Serinus serinus*) in de Zuidoost-Achterhoek. *Leunink* 21(4): 73-75.

WILLEMS J. 1994. De Oeverzwaluw in Limburg in 1993. *Limburgse Vogels* 5: 18-19.

WOETS D. 1994. De Witooigeend: broedvogel in De Weerribben? *Noordwesthoek* 21(4): 33-35.

WOUTERSEN K. 1994. Heden, verleden en toekomst van de meeuwen in de Kop van Noord-Holland. *Kleine Alk* 12(1), Windbreker extra nummer, Graspieper 14(2): 5-42.

ZIJLSTRA M. 1994. Grote Zilverreigers *Egretta alba* in Nederland en de Oostvaardersplassen. *Vogels in Flevoland* 2: 20-26.

ZOMERDIJK P. J. 1994. Ruiende Tafeleenden in het Mar-